

PŘÍPRAVNÉ VZDĚLÁVÁNÍ V UČITELSTVÍ PRO MŠ A STUDENTOVO SEBEHODNOCENÍ OSVOJENÝCH KOMPONENT PROFESNÍCH KOMPETENCÍ

RADMILA BURKOVIČOVÁ

Abstrakt: *Zjišťovali jsme, jak studenti specifikovaného studijního oboru hodnotí vybranými kategoriemi hodnocení své, pro výzkum zvolené, vytvořené komponenty vědomostí a dovedností shodného obsahu osvojovaných profesních kompetencí v identických vymezených oblastech přípravného vzdělávání. Použili jsme dotazníkovou metodu.*

Klíčová slova: *učitel mateřské školy, vysokoškolské přípravné vzdělávání, specifikovaný studijní obor, evaluace, student, profesní kompetence, vědomosti, dovednosti, sebehodnocení, dotazník, dítě předškolního věku*

Abstract: *Consequently, the students of the investigated field of study provided their self-assessment using the selected assessment categories in respect to knowledge and skills as the pair components of the professional competencies being created in the corresponding defined areas of preparatory education. We are using questionnaire method.*

Key Words: *pre-school teacher, university preparatory education, investigated field of study, evaluation, student, professional competencies, knowledge, skills, self-assessment, questionnaire, child of pre-school age*

Příspěvek pojednává o statistickém vyhodnocení sebehodnocení nabytých vědomostí a dovedností studentů prezenční formy vzdělávání oboru učitelství pro mateřské školy, jež byly zjišťovány dotazníkovým šetřením.

Přípravné vzdělávání učitele mateřské školy jako počáteční etapa procesu utváření jeho odborné kvalifikace vychází ze společenských a odborných požadavků, navazuje na reflektovanou historii vzdělávání této kategorie pedagogů a akceptuje v současnosti rodiči i společností předpokládaný model profesního chování. Jedním z nejdůležitějších odborných témat přípravného vzdělávání této kategorie učitelů, jímž jsou vedeny vzdělávací cesty, je problematika klíčových profesních kompetencí.

Konstrukt kompetence reprezentuje cílovou kategorii profesionalizace učitele. Je jednak vyjádřením v podobě výstupů, k nimž postupně směřuje přípravné vzdělávání budoucích učitelů všech kategorií, ale i výkonovou charakteristikou učitelské profese v praxi (VAŠUTOVÁ 2004). Osvojování pedagogických kompetencí je vlastně proces získávání a zdokonalování pedagogických vědomostí a dovedností, rozvíjení pedagogických schopností, modifikování studentova pojetí výuky, vytváření základů jeho vyučovacího stylu a dalších složek těchto kompetencí (ŠVEC 1999), jež jsou dále vnitřně strukturovány.

Od učitele mateřské školy v současné době zejména očekáváme, že bude schopen prostřednictvím školního vzdělávacího programu, konkretizovaného pro dětskou individualitu, realizovat vzdělávání dítěte předškolního věku ve smyslu principů státní kurikulární politiky, tedy Národního programu rozvoje vzdělávání (tzv. Bílé knihy) a Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání. Uvedená skutečnost se promítá do pojetí současného přípravného vzdělávání učitelů mateřských škol.

Vytváření vědomostí je záležitostí převážně teoretických předmětů, i když v podmínkách informační společnosti jsou tyto možnosti daleko širší. K vytváření

komponent dovedností profesních kompetencí přispěly dva předměty souvislé praxe, kdy v každé z nich student plní přesně formulovaná konkrétní zadání. V průběhu praxí se komponenty pedagogických vědomostí a dovedností postupně osvojovaných profesních kompetencí studentů zdokonalují zejména v níže uvedených oblastech, které označujeme jako vymezené oblasti přípravného vzdělávání:

1. oblast – odborné rozvíjení osobnosti dítěte předškolního věku;
2. oblast – projektování, reflexe, sebereflexe, evaluace edukační práce zaměřené na osobnost dítěte předškolního věku;
3. oblast – spolupráce s rodinou, ostatními pracovníky školy, odbornou a širší společností;
4. oblast – profesní kultivace vlastní osobnosti.

Abychom zjistili, jak odlišná je v oblasti vytvořených vědomostí a dovedností jako komponent osvojovaných profesních kompetencí u studentů realita od našich předpokladů, uskutečnili jsme výzkumné šetření, v němž jsme se na vybrané komponenty vědomostí a dovedností našich studentů, specifikované do strukturních složek, zaměřili.

Vymezení zkoumané problematiky

Předmětem výzkumu byly:

- zvolené, u studentů vytvořené komponenty **vědomostí** osvojovaných profesních kompetencí,
- zvolené komponenty **dovedností** osvojovaných profesních kompetencí, jež byly u studentů vytvořené v průběhu jejich pedagogické praxe na základě vytvořených komponent vědomostí.

Charakteristika vzorku respondentů – studentů

Skupinou respondentů výzkumu byli studenti tří ročníků prezenční formy bakalářského stupně vzdělávání oboru Učitelství pro mateřské školy Pedagogické fakulty Ostravské univerzity v Ostravě. Dotazník odevzdalo všech 71 dívek a jeden muž, celkem tedy 72 studentů. Výběr skupin studentů byl záměrný.

Cíl, charakter výzkumu

Výzkum vlastních, námi zvolených, vytvořených vědomostí a dovedností studentů jako komponent jejich osvojovaných profesních kompetencí ve vymezených oblastech přípravného vzdělávání učitelů mateřských škol představoval výběr kategorie hodnocení z navržené kategoriální škály, již respondent přiřadil každé vytvořené komponentě vědomosti a dovednosti osvojovaných profesních kompetencí zvlášť. Měl formu studentského sebehodnocení, jemuž předcházela studentova sebereflexe a její záznam studenty v dotazníku. Získali jsme celkem 3252 dílčích sebehodnocení studentů.

Cílem bylo zjistit, zda studenti v sebehodnoceních volí pro nabyté vědomosti stejnou kategorii hodnocení jako pro vytvořené dovednosti, či nikoliv a jaký je mezi vybranými kategoriemi hodnocení vědomostí a dovedností vztah.

Koncepce dotazníku

Vytvořili jsme dva typy dotazníku. První typ dotazníku zjišťoval, jak studenti uvedeného studijního oboru, stupně vzdělávání a formy studia hodnotí své nabyté komponenty vědomostí, získané v přípravném vzdělávání. Dotazník obsahoval úvodní formulaci: Po prezenčním studiu oboru Učitelství pro mateřské školy vím, jak... Druhým dotazníkem jsme zjišťovali, jak tito studenti hodnotí své vytvořené dovednosti. Dotazník obsahoval úvodní formulaci: Po prezenčním studiu oboru Učitelství pro mateřské školy dovedu... Pro vyjádření míry souhlasu s tvrzením každé položky jsme pro hodnocení použili kategoriální posuzovací škálu s uspořádanými kategoriemi: naprosto souhlasím - spíše souhlasím - nemohu se rozhodnout- spíše nesouhlasím - naprosto nesouhlasím.

Dotazníky jsme koncipovali v souladu s oblastmi, v nichž je student připravován na svou profesi a byl rozdělen na část A a B.

Obsah dotazníku části A

- Vzhledem k rozvíjení osobnosti dítěte předškolního věku jsme zjišťovali sebehodnocení vědomostí a dovedností studenta v následujících edukačních oblastech: adaptace, integrace, sociální vztahy dítěte a jejich diagnostika; rozvíjení osobnosti dítěte vzhledem k jeho individualitě, jedinečnosti, požadavkům, potřebám, prožitkům, zájmu, sebeobsluze; pomoc dítěti; komunikativní dovednosti a konverzační potřeby; spontánní aktivity, činnosti a hry; hra jako diagnostický a terapeutický prostředek; prožitkové zkušenosti; stimulace rozvoje dítěte.
- V oblasti profesní kultivace vlastní osobnosti jsme sebehodnocení studenta zaměřili na vědomost a dovednost: dítěti naslouchat; vzoru verbálního i nonverbálního projevu; motivace; hodnocení; tvorby podnětného prostředí pro hru a činnosti dítěte; komunikace s dítětem; organizace a spolupráce s dětskou skupinou; tolerance, ohleduplnosti, zdvořilosti.
- Z obsahu oblasti projektování, reflexe, sebereflexe, evaluace edukační práce zaměřené na osobnost dítěte předškolního věku jsme pro sebehodnocení vytvořených studentských vědomostí a dovedností vybrali: průběžnou analýzu pedagogické situace ve svěřené skupině dětí s navazujícím cílevědomým plánováním, a navrhováním alternativního průběhu aktivity pro dítě v souladu s RVP pro předškolní vzdělávání; a profesní kontakt s dítětem.
- V oblasti spolupráce s rodinou, ostatními pracovníky školy, odbornou a širší společností studenti provedli sebehodnocení svých vědomostí a dovedností k: projednávání, řešení problémů (týkajících se dětí; vyplývajících z provozu předškolní instituce) s ostatními pracovníky týmu MŠ; rozhodování s odpovědností za jejich řešení; motivace, informovanosti, pomoci a spolupráce s rodiči.

Obsah dotazníku části B

Zjišťovali jsme, co studentům v přípravném vzdělávání scházelo, co z přípravného vzdělávání oceňují, a studentům jsme předestřeli, že bychom rádi přivítali každé jejich další konstruktivní sdělení.

Vyhodnocování zjištěných dat

Zjištěné výsledky jsme zpracovali Pearsonovým koeficientem korelace. Použití statistické metody k vyhodnocování dat, získaných výzkumem, vycházelo ze stanoveného cíle, pedagogického problému a zejména formulace hypotézy, jež vyjadřovala vztah mezi proměnnými. Výsledky jsme vyhodnotili podle tabulky přibližné interpretace hodnot korelačního koeficientu podle M. Chrásky (CHRÁSKA 1993), kdy výsledek korelace v položkách dotazníku určuje jejich zařazení do tabulky podle interpretace korelačního koeficientu.

Interpretace výsledků výzkumu

Interpretace výsledků výzkumu představuje interpretaci těsnosti vztahů mezi hodnoceními pro výzkum vybraných vědomostí a dovedností shodného obsahu jako komponent osvojovaných profesních kompetencí studentů v identických, vymezených oblastech přípravného vzdělávání specifikovaného studijního oboru zaznamenaných v dotaznících jako výsledek sebehodnocení studentů.

Interpretace těsnosti vztahu mezi výběrem kategorie hodnocení pro vědomosti a dovednosti shodného obsahu **u studentů 1. ročníku**

- *Nejvyšší četnost* těsnosti vztahů se nacházela v interpretacích *velmi vysoká závislost* (14) a *vysoká závislost* (13).
- V šesti položkách se v sebehodnoceních studentů projevila ve výběru hodnotící kategorie *naprostá funkční závislost*. Uvedená funkční závislost se týká vytvořených vědomostí a dovedností, které jsou komponentami osvojovaných profesních kompetencí: sociální, psychosociální a komunikativní, diagnostické a intervenční, pedagogické a profesně a osobnostně kultivující.
- *Velmi vysokou závislost* mezi dosaženými vědomosti a dovednostmi shodného obsahu studentů vykazuje celkem 14 položek. Tyto vědomosti a dovednosti jsou komponentami profesních kompetencí: sociální, psychosociální a komunikativní diagnostické a intervenční a kompetence pedagogické.
- *Vysokou závislost* jsme zjistili ve 13 položkách. Vědomosti a dovednosti takto studenty ohodnocené jsou komponenty kompetence: diagnostické a intervenční, pedagogické, sociální, psychosociální a komunikativní.
- *Střední závislost* v sebehodnoceních vědomostí a dovedností studentů jsme zjistili ve 3 položkách. Jedná se o komponenty kompetence: sociální, psychosociální a komunikativní, diagnostické a intervenční, pedagogické a didaktické a psychodidaktické.
- *Nízkou závislost* v sebehodnoceních vědomostí a dovedností studentů jsme zjistili v 5 položkách. Jsou komponenty kompetence: pedagogické, profesně a osobnostně kultivující, sociální, psychosociální a komunikativní, diagnostické a intervenční.
- *Slabou závislost* jsme zjistili ve 4 položkách. Vědomosti a dovednosti takto studenty ohodnocené jsou komponenty kompetence: sociální, psychosociální a komunikativní, pedagogické, profesně a osobnostně kultivující.

Interpretace těsnosti vztahu mezi výběrem kategorie hodnocení pro vědomosti a dovednosti shodného obsahu **u studentů 2. ročníku**

- *Nejvyšší četnost* těsnosti vztahů nacházíme v interpretacích *naprostá závislost* (16) a *velmi vysoká závislost* (15).
- *Naprostou funkční závislost* vykázalo celkem 15 položek. Vědomosti a dovednosti jsou komponentami profesních kompetencí: sociální, psychosociální a komunikativní, diagnostické a intervenční, pedagogické, kompetence profesně a osobnostně kultivující.
- *Velmi vysokou závislost* vykázalo celkem 15 položek. Vědomosti a dovednosti jsou komponentami profesních kompetencí: sociální, psychosociální a komunikativní, diagnostické a intervenční, pedagogické, profesně a osobnostně kultivující, didaktické a psychodidaktické.
- *Vysokou závislost* jsme v sebehodnoceních studentů zjistili ve 4 položkách. Vědomosti a dovednosti jsou komponenty: kompetence diagnostické a intervenční, kompetence pedagogické.
- *Střední závislost* mezi dosaženými vědomosti a dovednostmi studentů shodného obsahu vykazuje celkem 6 položek. Jsou komponenty kompetence sociální, psychosociální a komunikativní; kompetence diagnostické a intervenční; kompetence didaktické a psychodidaktické; kompetence pedagogické.
- *Nízkou závislost* v sebehodnoceních vědomostí a dovedností studentů jsme zjistili v jedné položce. Je komponentou kompetence diagnostické a intervenční.
- *Slabou závislost* jsme zjistili v jedné položce. Vědomosti a dovednosti, jež studenti takto ohodnotili, jsou komponenty kompetence sociální, psychosociální a komunikativní a kompetence profesně a osobnostně kultivující.
- *Naprostou nezávislost* jsme zjistili ve třech položkách, jejichž ohodnocené vědomosti a dovednosti jsou komponenty kompetence sociální, psychosociální a komunikativní, kompetence pedagogické a kompetence profesně a osobnostně kultivující. Proměnné jsou nezávislé. Získané vědomosti a dovednosti u studentů se nepropojují a vystupují jako samostatné komponenty profesních kompetencí.

Interpretace těsnosti vztahu mezi výběrem kategorie hodnocení pro vědomosti a dovednosti shodného obsahu **u studentů 3. ročníku**

- Ve 25 položkách se v sebehodnoceních studentů mezi vědomostmi a dovednostmi projevila *naprostá funkční závislost*. Tyto vědomosti a dovednosti jsou komponentami vytvářených profesních kompetencí: didaktické a psychodidaktické, pedagogické, diagnostické a intervenční, sociální, psychosociální a komunikativní, manažérské a normativní, profesně a osobnostně kultivující.
- *Velmi vysokou závislost* vykazuje celkem 15 položek. Vědomosti a dovednosti jsou komponentami profesních kompetencí: pedagogické, sociální, psychosociální a komunikativní, diagnostické a intervenční a profesně a osobnostně kultivující.

- *Vysokou závislost* jsme v sebehodnoceních studentů zjistili v jedné položce. Vědomosti a dovednosti jsou komponenty kompetence: diagnostické a intervenční.
- *Střední závislost* jsme v sebehodnoceních studentů zjistili ve dvou položkách. Vědomosti a dovednosti takto studenty ohodnocené jsou komponenty kompetence: sociální, psychosociální a komunikativní, profesně a osobnostně kultivující a kompetence diagnostické a intervenční.
- *Nízká závislost a slabá závislost* je vždy v jedné položce. Vědomosti a dovednosti jsou komponenty kompetence pedagogické.

Závěry vyhodnocování

- Podle kategorií nabídnutých studentům k výběru pro ohodnocení svých vytvořených vědomostí a dovedností shodného obsahu, zvolených pro výzkum, je nejvyšší četnost v kategoriích „*naprosto souhlasím*“ a „*spíše souhlasím*“. Třetí nejpočetnější skupinu odpovědí nacházíme v kategorii hodnocení „*nemohu se rozhodnout*“. V kategorii hodnocení „*spíše nesouhlasím*“ je výskyt četností sporadický a v kategorii „*naprosto nesouhlasím*“ je nulová četnost.
- Vzhledem k vysokým četnostem vypočítaných korelačních koeficientů, vykazujících těsnost vztahu naprostá závislost, velmi vysoká závislost a vysoká závislost, se domníváme, že ve sledovaných skupinách studentů specifikovaného studijního oboru se komponenty vědomostí, nabyté převážně vzděláváním v teoretických předmětech, s vytvářením komponent dovedností profesních kompetencí ve vymezených oblastech vzdělávání propojily, a to převážně v předmětech pedagogické praxe.

Závěr

Přípravné vzdělávání v oboru učitelství pro mateřské školy představuje pro studenta první etapu v procesu celoživotního vzdělávání a profesního rozvoje. Sebehodnocení - výpověď studenta o vědomostech a dovednostech v něm nabytých – jako diagnostika dosažené úrovně na cestě utváření učitelské osobnosti v něm zaujímá stěžejní místo a považujeme ji za velmi významnou. Oblast hodnocení účinnosti pedagogické přípravy je však velmi široká a souvisí nejen s vyhodnocováním pedagogické přípravy. Hodnocení pedagogických kompetencí budoucích učitelů obecně vidí V. Švec jako problém vnitřní evaluace (ŠVEC 1999).

Literatura

1. CHRÁSKA, M. Základy výzkumu v pedagogice. Olomouc: UP, 1993.
2. KURELOVÁ, M. *Učitelská profese v teorii a v praxi*. Ostrava: PdF OU, 1998. ISN 80-7042-138-X.
3. LUKÁŠOVÁ, H. Pojetí profesionalizace učitelství a učitelského vzdělávání. In *Profesionalizace vzdělávání učitelů a vychovatelů: sborník příspěvků výzkumného záměru*. Ostrava: PdF OU, 2002, s. 23 – 57. ISBN 80-7042-218-1.
4. MAŇÁK, J. Kreativistika v přípravě učitelů. *Pedagogická orientace*, 1998, č. 4, s. 43 – 45. ISSN 1211 - 4669.
5. NELEŠOVSKÁ, A. Vysokoškolské vzdělávání pedagogů mateřských škol. <http://ucitelske-listy.ceskaskola.cz/> ze dne 3. 7. 2003.

6. NEZVALOVÁ, D. Pedagogické kompetence, standardy a kvalita v pregraduální přípravě učitele. *Pedagogická orientace*, 2003, č. 4, s. 11. ISSN 1211-4669.
7. PRŮCHA, J. *Učitel*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-621-7.
8. ŠVEC, V. *Pedagogická příprava budoucích učitelů: problémy a inspirace*. Brno: Paido, 1999. ISBN 80-85961-70-2.
9. ŠVEC, V. Zdokonalování přípravného vzdělávání učitelů. In *Učitelé jako profesní skupina, jejich vzdělávání a podpůrný systém: sborník z celostátní konference*, 1.díl. Praha: PdF UK, 2001. ISBN 80-7290-059-5.
10. VAŠUTOVÁ, J. *Profese učitele v českém vzdělávacím kontextu*. Brno: Paido, 2004. ISBN 80-73158-082-4.

PaedDr. Radmila Burkovičová, Pedagogická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, Reální 5, 701 03 Ostrava 1, Katedra pedagogiky primárního a alternativního vzdělávání, Tel: 596 160 475 E-mail: radmila.burkovicova@osu.cz